

**TOSHGA BITILGAN TARIX: O'RXUN-ENASOY
YODGORLIKLARINING SIRLARI**

Aqmirzayeva Zarnigor

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'rxun-Enasoy yodgorliklarining sirlari va ularning tarixiy va madaniy ahamiyati tahlil qilinadi. Maqola, O'rxun va Enasoy vodiysida joylashgan arxeologik yodgorliklarning madaniyat va tarixiy tadqiqotlar uchun qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ushbu yodgorliklar orqali qadimiy turk xalqlari va madaniyatlari haqidagi ma'lumotlar va ularning ilmiy tadqiqotlarda qanday qo'llanilishi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *O'rxun-Enasoy yodgorliklari, O'rxun yozuvlari, arxeologiya, madaniy meros, turk xalqlari, qadimiy tarix, madaniyat, tarixiy yodgorliklar.*

Kirish

O'rxun-Enasoy yodgorliklari O'rta Osiyo tarixining eng qadimiy va o'zgacha yodgorliklaridan biri sifatida qadimiy turk xalqlarining tarixi va madaniyatini o'rganishda muhim manba hisoblanadi. Ushbu yodgorliklar nafaqat tarixiy, balki san'at, me'morchilik va diniy qadriyatlar nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. O'rxun vodiysida joylashgan bitiklar, masalan, O'rxun yozuvlari, qadimgi turk jamiyatining ijtimoiy tuzilmasi, diniy e'tiqodlari va siyosiy faoliyati haqida chuqur ma'lumotlar beradi. Bu yozuvlar orqali turk xalqlarining qadimiy tarixini o'rganish, ularning madaniy va diniy qadriyatlari haqida ko'p narsalarni bilib olish mumkin.

Enasoy vodiysidagi yodgorliklar esa O'rta Osiyo hududida joylashgan qadimiy shaharlarning ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Enasoy yodgorliklaridan olingan ma'lumotlar orqali qadimiy shaharlar, ularning rejalari va madaniy hayoti haqida to'liq tasavvur hosil qilish mumkin. Ushbu yodgorliklar, shuningdek, me'morchilik va san'at sohasidagi rivojlanishlarni ko'rsatadi. O'rxun-Enasoy yodgorliklari tarixiy manba sifatida qadimiy turk xalqlarining madaniyati va jamiyati haqida bizga qimmatli ma'lumotlar beradi. O'rxun vodiysida joylashgan bitiklar,

masalan, O'rxun yozuvlari, qadimgi turk jamiyatining ijtimoiy tuzilmasi, diniy e'tiqodlari va siyosiy faoliyati haqida chuqur ma'lumotlar beradi. Bu yozuvlar orqali turk xalqlarining qadimiy tarixini o'rganish, ularning madaniy va diniy qadriyatlari haqida ko'p narsalarni bilib olish mumkin. O'rxun yozuvlaridagi tasvirlar, qadimgi turk xalqining insoniyat tarixidagi o'rni va uning ijtimoiy strukturasi aniqlashda bizga katta yordam beradi.

O'rxun yozuvlari nafaqat arxeologik ahamiyatga ega, balki tarixshunoslikda ham muhim rol o'ynaydi. Misol uchun, O'rxun bitiklarida turklarning siyosiy tuzilmasi, hukmdorlarning siyosiy qarorlari va xalqqa nisbatan olib borgan ijtimoiy islohotlari haqida aniq ma'lumotlar mavjud. Ularning yozuvlari orqali nafaqat tarixiy voqealar, balki turk xalqlarining qadimgi e'tiqodlari, urf-odatlar, siyosiy hayoti va diniy qarashlari haqida to'liq tasavvur hosil qilish mumkin. T. Rahmatov (2011) shunday deydi: "O'rxun yozuvlari qadimgi turklar madaniyatining va siyosiy tuzilmasining asosiy manbaidir."

Enasoy vodiysidagi yodgorliklar esa qadimiy shaharlar, ularning arxitektura va me'moriy inshootlari haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. Ushbu yodgorliklar orqali qadimiy turk shaharlarining planlari, shaharsozlik san'ati va madaniy rivojlanishining dastlabki bosqichlari haqida o'rganish mumkin. Shaharlarning me'moriy tuzilishi va zamonaviy arxitektura ta'siri haqida chuqur bilimlar olish mumkin.

Ushbu yodgorliklarning madaniy ahamiyati ham katta. Ushbu yodgorliklar nafaqat tarixiy, balki san'at va me'morchilik sohalarida ham o'ziga xos yodgorliklardir. O'rxun yozuvlarida qadimgi turk xalqlarining dunyoqarashi, ijtimoiy tizimi va ma'naviyatiga oid muhim tasvirlar mavjud. Ushbu yozuvlar orqali turklarning o'z madaniyatini va urf-odatlarini ifodalashga bo'lgan yondashuvlarini yaxshiroq tushunish mumkin. O'rxun yodgorliklarining san'at va madaniyatga ta'siri faqat O'rta Osiyo hududi bilan cheklanib qolmaydi, balki ular boshqa xalqlar, xususan, fors va arab xalqlari madaniyatiga ham ta'sir ko'rsatgan.

Enasoy vodiysidagi yodgorliklar ham qadimiy me'morchilikning rivojlanishini ko'rsatadi. Bu yodgorliklar orqali qadimiy shaharlarning iqtisodiy va

ijtimoiy ahamiyati haqida chuqurroq tasavvur hosil qilish mumkin. T. Hasanov (2014) "Enasoy vodiysidagi yodgorliklar nafaqat arxitektura, balki qadimiy ijtimoiy va madaniy tuzumni tasvirlashda muhim ahamiyatga ega" deb ta'kidladi.

O'rxun-Enasoy yodgorliklarining ilmiy tadqiqotlar uchun ahamiyati juda katta. Ushbu yodgorliklar orqali qadimiy turk xalqlarining tarixi, madaniyati va diniy qarashlarini o'rganish mumkin. Bugungi kunda bu yodgorliklar xalqaro arxeologik tadqiqotlar uchun qimmatli manba sifatida ishlatilmoqda. Shuningdek, O'rxun-Enasoy yodgorliklari bilan bog'liq ilmiy ishlar tarixiy yodgorliklarni yanada chuqurroq o'rganish va tahlil qilish imkoniyatini beradi.

Yodgorliklarni saqlash va himoya qilish juda muhimdir, chunki ularning saqlanishi nafaqat tarixiy merosni, balki xalqning madaniy qadriyatlarini ham saqlab qolishga yordam beradi. Yodgorliklarni ilmiy tadqiqotlar uchun saqlash orqali qadimiy tarixni yanada chuqurroq o'rganish mumkin. O'rxun-Enasoy yodgorliklarining saqlanishi, ularni ilmiy izlanishlar va jahon madaniy merosiga qo'shilgan hissa sifatida qadrlash imkonini yaratadi.

Xulosa

O'rxun-Enasoy yodgorliklari O'rta Osiyo tarixining muhim qismini tashkil etadi. Bu yodgorliklar nafaqat tarixiy, balki madaniy ahamiyatga ham ega bo'lib, ular qadimiy turk xalqlarining hayoti, ijtimoiy tuzilmalari va madaniyatini o'rganish uchun qimmatli manba hisoblanadi. Shuningdek, bu yodgorliklarning saqlanishi va ilmiy tadqiqotlar uchun qo'llanilishi zarur bo'lib, ular orqali qadimiy tarix haqida yangi bilimlarga ega bo'lish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Rahmatov, T. (2011). *O'rxun yodgorliklari va turk xalqlari madaniyati*. Toshkent: Fan.
2. Hasanov, T. (2014). *O'rxun-Enasoy yodgorliklari va ularning ilmiy ahamiyati*. Toshkent: Sharq.
3. Mirzoev, A. (2016). *Enasoy vodiysidagi yodgorliklar va madaniyat*. Toshkent: Science Press.

4. Yuldashev, I. (2008). *Arxeologiya va O'rta Osiyo yodgorliklari*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Tursunov, R. (2013). *O'rxun-Enasoy yodgorliklarining tarixi va saqlanishi*. Toshkent: Ma'naviyat.